

Секція: Податкова політика

ДУЛІК ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидат економічних наук, доцент

ШАРАНОВ РОМАН СЕРГІЙОВИЧ,

студент, Університет митної справи та фінансів

м. Дніпропетровськ, Україна

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВ, ПРИХОВАНИХ ВІД НАДМІРНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЇХ ПРИБУТКУ

Негативні очікування суб'єктів господарювання та макроекономічна нестабільність в Україні спричинили активізацію відпливу капіталів з легального сектору та зростання рівня тінізації її економіки. Високий рівень тінізації об'єктивно призводить до руйнування важелів управління економікою, подальшого розшарування населення, підриву довіри до влади та гальмування реформ [1, с. 3].

Тіньова економіка (англ. black economy, ghost economy, shadow economy) - господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. «Тіньові» підприємства не перерозподіляють власних доходів до бюджетів та державних цільових фондів, вони не сплачують податків, збільшуючи власні прибутки [2].

Тіньова економіка має об'єктивний характер та існує у всіх країнах, відрізняючись лише обсягами, формами та засобами контролю. У високорозвинутих країнах, за різними оцінками, вона становить близько 17% ВВП, у країнах із перехідною економікою – більше 20% ВВП, а в країнах, що розвиваються (країни третього світу), – більше 40% ВВП [3].

На сьогодні у вітчизняній науковій літературі не існує єдиної концепції визначення тіньової економіки, її структурних складових елементів та не розроблено ефективних методів вимірювання її обсягів. Тому за різними джерелами [4; 5] масштаби і характер діяльності у сфері тіньової економіки варіюються в широких межах: 15-50% ВВП і більше.

Державна служба статистики України останніми роками визначає обсяги тіньової економіки у середньому від 15% до 18% ВВП [4].

За розрахунками австрійського економіста Ф. Шнайдера, рівень тіньової економіки в Україні становить 52,8% від офіційного ВВП [4].

Відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі України рівень тіньової економіки в Україні за 2007 – 2015 рр. у середньому становив 36,1% від обсягів офіційного ВВП (див. рис. 1). Такий факт перевищення тіньовою економікою критичного рівня у 30% від ВВП засвідчує про посилення її негативного, руйнівного впливу на національну економічну систему [5] та створення додаткових можливостей для поширення корупції, недоотримання податкових надходжень, вчинення інших правопорушень.

Рисунок 1 - Рівень тіньової економіки в Україні [5].

Проте, упродовж I кварталу 2016 року, незважаючи на те, що економіка України знов пройшла стрес-тестування на стійкість до негативних змін (шоків), тенденція до скорочення рівня тіньової економіки, започаткована у другій половині 2015 року, збереглась. За

попередніми розрахунками Мінекономрозвитку у I кварталі 2016 року рівень тіньової економіки склав 41% від офіційного ВВП, що на 5 в.п. менше порівняно з показником відповідного періоду 2015 року [6].

Детінізація стала результатом:

- зміцнення макроекономічної стабільності (інфляція за I квартал склала 1,5% проти 20,3% за відповідний період у 2015 році; девальвація обмінного курсу гривні при цьому становила 12,6% порівняно зі зростанням її рівня у 1,5 рази у I кварталі 2015 року);
- поліпшення бізнес-клімату внаслідок продовження політики дерегуляції, підвищення ефективності управління державним сектором економіки та його оптимізації;
- поступового відновлення та формування нових міжгалузевих зв'язків в економіці;
- здійснення важливих кроків з легалізації доходів (зниження єдиного соціального внеску до 22%) [6].

Однак частка тіньового сектору в Україні й далі залишається досить високою, а податкові правопорушення охоплюють всі сфери національної економіки (виробничу, кредитно-фінансову і банківську сфери, сферу забезпечення енергоносіями, агропромисловий комплекс тощо) та види фінансово-господарської діяльності підприємств різної форми власності. При цьому використовуються різні нелегальні схеми тіньової діяльності. Наприклад, здійснення діяльності без належної державної реєстрації; створення фіктивних підприємств; фальсифікація облікової документації; подання недостовірної інформації щодо об'єктів оподаткування; незаконне виробництво, реалізація товарів (послуг) у межах легальної діяльності та їх ввезення на митну територію України, насамперед підакцизних товарів (нафтопродуктів, алкогольних напоїв та тютюнових виробів) тощо.

На думку окремих експертів, причинами такого стану є несприятливі адміністративні та правові умови, в яких діють суб'єкти господарювання

через незмінно високий рівень корупції, відсутність ефективної судової системи та належного захисту прав власності [6], а також високий рівень оподаткування доходів підприємств і ступінь державної «зарегульованості» економіки, що ставить під сумнів в цілому обґрунтованість проведених у країні податкових перетворень і ефективність заходів податкової політики.

Як відомо, з точки зору безпосереднього впливу податкових важелів, визначення рівня податкового навантаження на доходи підприємств можна здійснити шляхом порівняльної характеристики такого податкового важеля як ставка податку на прибуток підприємств в Україні та в інших країнах і тим самим з'ясувати якою є дія, вплив, ефект, сфера поширення цього податку на фінансовий стан його платників. Така порівняльна характеристика представлена в таблиці 1 станом на 2016 рік [7].

Таблиця 1. Ставки податку на прибуток підприємств у країнах ЄС та Україні [7]

Назва країни	Податок на прибуток (%)
Австрія	25
Бельгія	33
Німеччина	15,8
Італія	27,5
Польща	19
Україна	18
Франція	34,3
Чехія	19
Швеція	22

Як бачимо, в Україні, порівняно з країнами ЄС, застосовується ще достатньо низька ставка податку на прибуток підприємств. Але в зв'язку з тим, що вітчизняні підприємства, на відміну від зарубіжних, функціонують в умовах несприятливого податкового клімату і тому неспроможні сплачувати податки за високими для них ставками. Крім того, у більшості зарубіжних країн ставки податку на прибуток диференціюються залежно від суб'єкту оподаткування та виду їх діяльності, тоді як усі вітчизняні

підприємства сплачують цей податок фактично за єдиною ставкою. При цьому вони змушені сплачувати ще й велику кількість інших податків, зокрема ПДВ, основна ставка якого майже в усіх операціях становить аж 20%, то й рівень їх податкового навантаження стає надмірним, що призводить до вимушеного приховування доходів такими підприємствами.

Максимальне залучення в національну економіку коштів, які можуть бути отримані від «детінізації» економіки та легалізації доходів, прихованих від надмірного оподаткування, в т.ч. вивезених за кордон, можливе лише у випадку послідовної реалізації державою комплексу заходів, серед яких: створення умов для легалізації зайнятості; сприяння розвитку банківської системи та забезпечення ефективної діяльності фінансових ринків; скорочення рівня монополізації виробництва та розвитку конкурентного середовища; підвищення ефективності державного нагляду та контролю за підприємницькою діяльністю; забезпечення прозорості у сфері виконавчої влади; розробка відповідного правового забезпечення процесу легалізації (амністії) доходів, отриманих внаслідок приховування від надмірного оподаткування, з урахуванням світового досвіду; послаблення податкового тиску на суб'єктів господарювання; боротьба з корупцією та підвищення рівня правової культури населення [8].

Окреслені вище напрями протидії тінізації економіки України формують основний сутнісний базис для подальшої розробки комплексного плану детінізації економіки України. При цьому такий план має включати оптимальну модель позитивного впливу оподаткування на доходи підприємств та заохочувати їх до прибуткової діяльності, інвестиційної та інноваційної активності.

За своєю суттю процедура оптимізації прибуткового оподаткування підприємств – це процес вибору найкращих форм і методів його організації на підставі врахування умов і особливостей господарської діяльності

підприємств з метою максимізації їх доходів. Тобто в процесі оптимізації повинні розв'язуватись такі завдання: створення умов для реалізації прагматичного компромісу між потребами держави в коштах та інтересами підприємств; забезпечення диференційованого оподаткування доходів підприємств; забезпечення синхронності позитивного впливу форм і методів прямого оподаткування на доходи підприємств в часі; заохочення платників щодо збільшення отриманого прибутку.

Для досягнення поставлених завдань можуть застосовуватись певні регулятори, які одночасно є об'єктами оптимізації. До їх числа належать: ставки податку, податкові пільги, техніка оподаткування.

Таким чином, процедура створення ефективної системи прибуткового оподаткування підприємств передбачає детальну проробку різних її елементів, методів оподаткування, розгляд альтернативних варіантів з оцінкою наслідків їх впровадження для економіки та соціальної сфери [9].

Слід зазначити, що на сьогодні згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 418-р від 27 травня 2016 року затверджено План пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, який передбачає низку ключових реформ, які дозволять забезпечити стале економічне зростання та створять сприятливі умови для розвитку бізнесу в Україні, серед яких передбачено проведення реформи податкової системи.

У контексті зазначеної реформи запропоновано комплекс заходів, які спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату в Україні за рахунок спрощення податкової системи, підвищення прозорості та якості адміністрування податків, ліквідації поширених схем ухилення від оподаткування, усунення неузгодженостей в існуючих процедурах адміністрування податків, бюджетного відшкодування ПДВ, технічного супроводу баз даних, обліку платників податків тощо.

У частині податку на прибуток заслуговує на увагу процедура встановлення на період до 31.12. 2021 р. податкових канікул (застосування

нульової ставки податку на прибуток), для підприємств, у яких річний дохід не перевищує 3 млн. грн., і розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників не менше, ніж дві мінімальні заробітні плати [10].

Проте у цьому документі нічого не говориться про зміну діючої основної ставки податку на прибуток підприємств. На нашу думку, при встановленні ставки податку на прибуток підприємств має забезпечуватися диференційований підхід, виходячи з реальних показників їх фінансово-господарської діяльності та податкоспроможності. Оптимальним рівнем може бути ставка 16-18% (маємо на увазі, що для малих підприємств і тих, які створюють матеріальні блага, ставка податку може бути в розмірі 16%, а для великих підприємств і тих, що здійснюють посередницьку діяльність, гранична ставка може бути на рівні 18%) за умови, що всі інші платежі не будуть перевищувати 10%.

Крім того, ДФС України та правоохоронним органам у процесі протидії тінізації економіки та легалізації доходів підприємств спільні зусилля слід зосередити на боротьбі з податковими злочинами у всіх секторах економіки, організувавши тісну співпрацю із зарубіжними партнерами, тим самим перекрити всі нелегальні лазівки [10].

Література

1. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
2. Тіньова економіка. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. ВВП країни – це фікція. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/matviy_kholoshyn/312779_vvp_kraini-tse_fiktsiya_chastina_2.html

4. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання / Міжнародний центр перспективних досліджень. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.
5. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2015 році. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/fullscreen/andrewvodiany/ss-63702610/3>
6. Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2016 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a>
7. Індекс економічної свободи. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-variables>
8. Мінін І.Г. Тіньовий сегмент податкового простору та шляхи його легалізації / І.Г. Мінін. - Ефективна економіка. – 2013. – №3. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1905>
9. Дулік Т.О. Прямі податки в системі державного регулювання доходів юридичних і фізичних осіб /Т.О. Дулік. // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К.: НДФІ, 2001. – 16 с.
10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України». - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-opryliudniuie-poperedniu-versiiu-paketu-zmin-do-podatkovoho-kodeksu-dlia-shche-odnoho-publichnoho-obhovorennia?category=dohidna-politika&subcategory=podatki>